

สรุปและขอเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลีผู้วิจัยได้ขอสรุปและแนวความคิดดังนี้

การศึกษาเรื่องช้างทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของช้าง คือลักษณะรูปร่าง อวัยวะ ตลอดจนอุปนิสัย จิตใจ และความเป็นอยู่ ผลของการวิจัยแสดงให้เห็นว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีความเฉลียวฉลาด มีความจำดี เป็นสัตว์ที่หัดให้เชื่องได้ง่าย มีความกตัญญู เป็นสัตว์ที่มีพลังกำลังมาก รู้จักรักษาหน้าที่ได้อย่างเคร่งครัดโดยเฉพาะช้างศึกใช้ประโยชน์ในการสงครามได้เป็นอย่างดี

ช้างในวรรณคดีสันสกฤตเป็นช้างในมโนภาพเป็นเรื่องราวของช้างที่อยู่บนสวรรค์ ได้แก่ ช้างไอราวตะ, ช้างประจำทิศ แม้เรื่องราวของพระคเณศเทพเจ้าที่มีพระเศียรเป็นช้างก็เป็นเรื่องราวของเทพเจ้าบนสวรรค์ โดยที่พระคเณศเป็นเทพเจ้าที่สำคัญองค์หนึ่งของชาวฮินดู และช้างไค้มีความสัมพันธ์กับเทพเจ้า เช่น พระศิวะ พระอินทร์ พระวรุณ เป็นต้น โดยที่ช้างเป็นพาหนะของเทพเจ้าเพื่อออกทำศึกสงครามกับอสูร และอยู่ในฐานะเป็นโลกบาลด้วยกัน ส่วนที่ช้างเกี่ยวข้องกับพระพรหมเพราะถือคติว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างช้างขึ้นมาจากเปลือกไข่ ช้างสวรรค์จะเหาะเหินไปในอากาศเพื่อท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ โดยเฉพาะช้างไอราวตะซึ่งเป็นช้างพาหนะของพระอินทร์ทำหน้าที่คู่นำไปให้พระอินทร์ทำให้ฝนตก ช้างประจำทิศเป็นช้างโลกบาลทำหน้าที่อภิบาลรักษา กำจุนโลก เกี่ยวกับช้างสวรรค์นี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แนวความคิดของชาวฮินดูเห็นว่าชาวฮินดูต้องการที่พึ่งทางใจ เพราะช้างเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตของชาวฮินดูมาแต่โบราณ โดยมีความสำคัญในด้านการเมือง การสงครามและการประกอบอาชีพ ภาพพจน์ของช้างในวรรณคดีสันสกฤตจึงเป็นภาพของช้างที่มีอำนาจพิเศษ มีอำนาจ เพื่อช่วยเหลือคุ้มครองรักษาให้คนอยู่ในโลกอย่างมีความสุข

ส่วนข้างในวรรณคดีบาลีเป็นข้างที่อยู่ในโลก แม้กระนั้นก็มีข้างที่สามารถท่องเที่ยวไปในอากาศเรียก ข้างอากาศจารี ซึ่งได้แก่ข้างที่เป็นแม่ของข้างปัจฉัยนาค ที่พาลูกข้างเผือกมาไว้ในโรงข้าง เมื่อพระเวสสันดรประสูติ ลูกข้างเผือกนั้นได้ชื่อว่า ปัจฉัยนาค และข้างแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น ข้างแก้วในมหาสุทนต์สูตร ที่ฉนิกาย มีข้างเอราวณีย์ที่เป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทพบุตรเอราวณีย์จะแปลงเป็นข้างค้อเมื่อทำหน้าที่เป็นพาหนะของพระอินทร์และเทวดาเท่านั้น การบรรยายภาพพจน์ของข้างในวรรณคดีบาลีส่วนใหญ่จึงเป็นไปตามธรรมชาติของข้าง เช่นข้างชอบอยู่รวมกันเป็นโขลง แต่ถ้าข้างในโขลงไม่อยู่ในระเบียบ ข้างหัวหน้าโขลงที่ต้องการความสงบและต้องการความสุข จะผละออกจากโขลงไปอยู่ตัวเดียว และข้างชอบอยู่ในที่เย็น เช่น ที่เชิงภูเขาไกลสระบัว และในที่ที่มีอาหารบริบูรณ์ เป็นต้น

บทบาทของข้างในวรรณคดีบาลีให้คติสอนใจในเรื่องความกตัญญูของลูกที่มีต่อแม่ ความกตัญญูต่อผู้มีคุณ ความจงรักภักดีของนางข้างที่มีต่อสามี และได้เห็นภาพความอดทนของข้างซึ่งเป็นอุปนิสัยอย่างหนึ่ง ได้แก่ ความอดทนต่ออาวุธต่าง ๆ ในสนามรบ อดทนต่อความเจ็บปวด การอดอาหาร โดยเฉพาะได้เห็นคุณธรรมที่สูงส่งของข้างพระโพธิสัตว์ คือ ความมีเมตตาต่อศัตรู ต่อผู้กิดร้าย เป็นผู้เสียสละอย่างใหญ่หลวง เช่น การเสียสละงาเพื่อพระสัมมาสัมโพธิญาณในขณะที่ยังมีชีวิตของพญาข้างฉัททันต์ และพญาข้างสีลวันนาคราช มีความอดทนต่อความเจ็บปวด อดกลั้นต่อความโกรธ ไม่คิดร้ายต่อผู้ใด มีความพากเพียรพยายามในการประกอบกรรมดี และได้เห็นผลของกรรมตามความเชื่อในพุทธศาสนา คือ ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว และได้เห็นการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายในการทรงบริจาคนางปัจฉัยนาคซึ่งเป็นข้างเผือกที่มีคุณลักษณะดีเป็นพิเศษ เป็นข้างกัญญาบารมีและเป็นข้างกัญญาเมือง ประทานแก่ชาวเมืองกลิงคราชบุรี

ในเรื่องของข้างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เราได้เห็นภาพพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณธรรมอันสูง เพื่อปราบข้างคิริเมชลของพญามาร ซึ่งเป็นข้างในมโนภาพให้ยอมสยบหมอบราบคาบต่อพระเมตตาและคุณความดีของพระองค์ เป็นการชนะกิเลสเครื่องเผาไหม้รุ่มใจให้เร้าหมองใต้อย่างเด็ดขาด เป็นการชนะต่อทุกสิ่งทุกอย่างในโลก เป็นการชนะที่ถาวรของพระพุทธเจ้า

ทั้งจะได้เห็นอานุภาพของพระเมตตาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแผ่ให้ซึบซาบเข้าไป ในจิตใจของช่างนาฬาคีรีที่กำลังเฝ้าหม้อย่างขำถลั่ง ชาติสติ มีความเห็นมโหฬาราย ให้ ขอมสยบ ละพศ ให้มีสติหมอบลงแทบพระชุกลาบทท่ามกลางมหาชนที่มองดูอยู่อย่างล้นหลาม การปราบช่างนาฬาคีรีของพระพุทธเจ้าด้วยพระเมตตานี้เป็นที่น่าสรรเสริญยิ่ง และเป็นการ เพิ่มพูนพระบารมีของพระองค์ยิ่งขึ้น และนับเป็นผลดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ขยาย กว้างขวางออกไปได้อย่างรวดเร็ว

ยิ่งกว่านั้นในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงผละออกจากหมู่ที่มีความวุ่นวายไปอยู่แต่เพียง พระองค์เดียว เพื่อต้องการความสงบและต้องการความสุขในชายป่ารักขิตวันนั้น ทำให้เห็น บทบาทและความจงรักภักดีของช่างปาลีไลยกะ ในการปรนนิบัติพระพุทธเจ้าได้เหมือนอย่าง มนุษย์ โดยที่ช่างนี้มีความเข้าใจในพระประสงค์ของพระพุทธเจ้าทุกอย่าง และปฏิบัติต่อ พระองค์ได้อย่างที่เยี่ยมจนพระองค์ทรงให้คติธรรมในการคบเพื่อนว่า ถ้ามีเพื่อนดีเหมือน ช่างปาลีไลยกะถึงจะไปด้วยกันได้ แต่ถ้ามีเพื่อนไม่ดีไปคนเดียวประเสริฐกว่า พุทธศาสนิก-ชนได้สร้างพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกสำหรับเคารพบูชา พระพุทธรูปปาง นี้มีภาพช่างหมอบกำลังถวายดอกบัว ถึงถวายรวงผึ้งแด่พระพุทธเจ้า

และตามแนวความคิดในเรื่องพระโพธิสัตว์ มีพระคัมภีร์จนจารย์บางท่านมีความ เชื่อว่า ช่างปาลีไลยกะและช่างธนบาล หรือช่างนาฬาคีรีจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าใน อนาคต

อนึ่ง ช่างที่มีบทบาทมากที่สุดในวรรณคดีสันสกฤตได้แก่ช่างไอราวตะ หรือช่าง-ไอราวตี ชาวอินเดียเชื่อว่าช่างไอราวตะเป็นช่างที่มีกำลังอำนาจมาก จนพระพรหมยกให้ ช่างไอราวตะเป็นเจ้าแห่งช่างทั้งหมด มีการกล่าวถึงกำเนิดของช่างไอราวตะแตกต่างกัน ๓ ประการ คือ ในหนังสือมาตังคีสากล่าวว่า พระพรหมทรงสร้างช่างไอราวตะขึ้นจาก เปลือกไขก่อนช่างอื่น ๆ เพื่อให้เป็นช่างประจำทิศคอยคุแล คัมภีร์อง รักษาโลก แล้วพระ-พรหมจึงทรงสร้างช่างประจำทิศอื่น ๆ อีกจนครบเพื่อรักษาทิศ ๘ ทิศ ประการที่ ๒ ในกวี นิพนธ์รามายณะของวาลมีกี ตอนอรัญญกามพ์ กล่าวว่า ช่างไอราวตะเป็นลูกของนางอิราวตี ประการที่ ๓ ในกวีนิพนธ์มหาภารตะ รามายณะ และกัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ กล่าวว่า ช่าง-

ไอราวตะเกิดจากการกวนเกษียรสมุทร โดยเป็นสิ่งมีค่าอย่างหนึ่งในบรรดาสิ่งมีค่า ๑๔ อย่าง ที่เกิดจากการกวนเกษียรสมุทรของเทพเจ้ากับอสูร ช้างไอราวตะพาหนะของพระอินทร์มีเศียรเดียว ในมหาภารตะว่า ช้างไอราวตะมีงวง ๓ งวง มีงา ๕ งา แต่ตามรูปภาพที่ปรากฏในหนังสือ Hindu Pantheon ช้างไอราวตะมีลักษณะเหมือนช้างโดยทั่วไป และนอกจากเป็นพาหนะของพระอินทร์แล้ว ช้างไอราวตะยังทำหน้าที่ช่วยพระอินทร์ทำให้ฝนตกลงมายังโลก ช้างไอราวตะอยู่ในฐานะเป็นก้อนเมฆ เป็นสายฟ้า เป็นรุ้ง ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับคุณสมบัติของพระอินทร์ด้วย

ส่วนช้างเอราวัณในวรรณคดีบาลีมีฐานะเป็นเทพบุตรเอราวัณ ตามความเชื่อในเรื่องสวรรค์ในพุทธศาสนา สัตว์เครื่องงานจะอยู่บนสวรรค์ไม่ได้ ดังนั้นบทบาทของช้างเอราวัณในวรรณคดีบาลี จึงเป็นเพียงมีอิทธิฤทธิ์เพื่อแปลงกายเป็นช้างพาหนะสำหรับพระอินทร์ และเทวดาในเวลาเดินทางเท่านั้น และการที่ช้างเอราวัณมีฐานะเป็นเทพบุตร เพราะได้บำเพ็ญความดีมาตั้งแต่อยู่ในโลกมนุษย์ ช้างเอราวัณในวรรณคดีบาลีจึงมีคุณสมบัติแตกต่างกับช้างไอราวัณในวรรณคดีสันสกฤต แม้รูปร่างของช้างเอราวัณในวรรณคดีบาลีในสุดตนิบาตจุฬารัตนวรรณา จากคัมภีร์ปรมัตถโชติกาอรรถกถาของชุกทกนิกายซึ่งกล่าวไว้เป็นมโนภาพอย่างวิจิตรพิสดารผิดจากช้างธรรมดา คือ มีเศียร ๓๓ เศียร เศียรหนึ่งสำหรับพระอินทร์ มีบัลลังก์ตั้งอยู่เป็นที่ประทับ และที่ระฆังแต่ละเศียร เป็นที่ประทับของเทวดาอีก ๓๒ องค์ มีการบรรยายอย่างพิสดารไปอีกว่า เศียรหนึ่งมีงา ๑ งา งาหนึ่งมีสระบัว ๑ สระ สระบัวสระหนึ่งมีกอบัว ๑ กอ กอบัวกอหนึ่งมีดอกบัว ๑ ดอก เป็นต้น ดังนั้นแนวความคิดเกี่ยวกับช้างเอราวัณและพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตจึงแตกต่างกับช้างเอราวัณในวรรณคดีบาลี

อีกประการหนึ่ง วรรณคดีบาลีไม่ได้กล่าวถึงช้างประจำทิศ และกำเนิดของช้าง ส่วนแนวความคิดเรื่องช้าง ๑๐ ตระกูลในวรรณคดีบาลีมีเพื่อเทียบพระกำลังของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ทรงมีพระกำลัง เป็น ๑๐ เท้าของช้างตระกูลมหันต์ซึ่งเป็นช้างตระกูลสูงสุด ส่วนในวรรณคดีสันสกฤตมีแต่กล่าวไว้ในหนังสือมาตังคลีลาวา ช้างมี ๔ ชาติ เกิดต่างกันใน ๔ ยุค คือ กฤตยุค ทวาปรยุค เตรตายุคและกลียุค

สรุปได้ว่า แนวความคิดเรื่องช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลีสืบเนื่องเกี่ยวข้องกับศาสนา กล่าวคือ ช้างในวรรณคดีสันสกฤตมีความสัมพันธ์กับเทพเจ้าบนสวรรค์

ตามความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าของชาวอินเดียนั้น เทพเจ้าช่วยเหลือและบันดาลให้คนมีความสุข ช้าง เป็นพาหนะของเทพเจ้า ดังนั้นจึงถือว่าช้างเป็นส่วนหนึ่งของเทพเจ้าด้วยโดยมีส่วนช่วยเหลือ ค้ำครอง รักษา กำจุนโลกเช่นเดียวกัน ส่วนแนวความคิดเรื่องช้างในวรรณคดีบาลีก็เป็นไปตามแนวคำสอนของพุทธศาสนา คือ ไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ ให้คำร้องคนอยู่ในศีลอยู่ในธรรม โดยเฉพาะช้างพระโพธิสัตว์ได้คำร้องคนบำเพ็ญความเพียร เพื่อให้ได้พระสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นพระบารมีที่พระโพธิสัตว์สะสมไว้ เพื่อความสำเร็จเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นการบรรยายภาพพจน์ของช้างในวรรณคดีบาลีจึงให้คติธรรมสอนใจ ดังเช่น ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เรื่องโสควสูตรว่า ช้างพาหนะของพระราชาต้องมีคุณสมบัติรู้จักเชื่อฟัง รู้จักฆ่าศัตรู รู้จักกอดทน และรู้จักไปในทิศที่นายหัตถดาจารย์สั่งให้ไป ซึ่งคุณสมบัติของช้างนี้พระพุทธรเจ้าทรงยกเปรียบกับคุณสมบัติของภิกษุสงฆ์

สำหรับแนวความเชื่อถือเกี่ยวกับช้างของชาวอินเดียนั้น และชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งไทยนั้นเป็นไปในทำนองเดียวกันคือมีความเชื่อว่า ช้างที่มีลักษณะดีให้คุณแก่พระราชาและเป็นสิริมงคลต่อบ้านเมือง ทั้งสามารถบันดาลให้ฝนตกครั่งตามฤดูกาล เป็นผลให้ประชาชนมีความสุข

ข้อ เสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับช้างในวรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีบาลีเท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้เรื่องราวของช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลีสัมบูรณ์ขึ้น จึงขอเสนอว่า น่าจะมีการศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ของช้างในวรรณคดีสันสกฤต วรรณคดีบาลีกับวรรณคดีของประเทศลาว เขมร พม่า มาเลเซีย และไทย เพื่อแสดงว่าวรรณคดีของอินเดียนั้นมีอิทธิพลแผ่มายังประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องของช้างให้กว้างขวางยิ่งขึ้น.